

Fundusze unijne jako instrument rozwoju spółdzielczości w rolnictwie i na terenach wiejskich²

1. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej, objęcie naszego kraju Wspólną Polityką Rolną oraz możliwość korzystania ze środków unijnych spowodowały wiele zmian na terenach wiejskich. Przede wszystkim zmodyfikowane zostały zasady prowadzenia działalności rolniczej, w tym dotyczące finansowania. Bezsprzecznie rolnictwo, pełniące istotne funkcje ekonomiczne, społeczne i przestrzenne, potrzebuje wsparcia ze strony państwa. Środki unijne, których beneficjentami są nie tylko producenci rolni, ale także inne podmioty funkcjonujące na obszarach wiejskich, przyczyniły się do modernizacji rolnictwa.

Od kilku lat zaobserwować można także rozwój nowych branż spółdzielczości. Tytułem przykładu warto wskazać zwłaszcza spółdzielcze grupy producentów rolnych. Gospodarstwo rolne niezależnie od swej wielkości jest jednostką małą, a na rynku rolnym występuje coraz mniejsza liczba przedsiębiorców, którzy zainteresowani są nabywaniem produktów u małych, rozproszonych producentów rolnych.³ Coraz więcej rolników zauważa, że członkostwo w grupie umożliwia im rozwój i zwiększa ich konkurencyjność na rynku polskim i unijnym. Od kilku lat odnotować należy także powstawanie nowych spółdzielni socjalnych. Niektóre z tych podmiotów zajmują się prowadzeniem działalności rolniczej, np. w zakresie rolnictwa ekologicznego.⁴ Po uzyskaniu przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej zaobserwować można nie tylko zahamowanie szybkiego procesu likwidacji, ale i rozwój niektórych rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Coraz większe znaczenie odgry-

1 Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu.

2 Artykuł został przygotowany w ramach własnego projektu badawczego „Spółdzielczość w rolnictwie i na terenach wiejskich w ustawodawstwie polskim oraz wybranych państwach europejskich”. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

3 www.krs.org.pl [Data odczytu: kwiecień 2012].

4 Według danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych na dzień 12.09.2011 r. w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowanych było 373 spółdzielni socjalnych, z tego 89 miało siedzibę na terenie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Niektóre z nich zajmują się działalnością rolniczą, np. spółdzielnia „Świt” ze wsi Chudobczyce prowadzi hodowlę roślin i zwierząt, z kolei spółdzielnia socjalna z Marszewa i „Eko-Farma” z Władysławowa zajmują się prowadzeniem działalności w zakresie rolnictwa ekologicznego. Zob. szerzej M. Błażejowska, *Funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej na obszarach wiejskich na przykładzie spółdzielni socjalnych*, „Problemy Rolnictwa Światowego” 2011, nr 4, s. 26–37.

wają także niektóre spółdzielnie mleczarskie, zwłaszcza te, które poprzez konsolidację wzmocniły swoją pozycję na rynku.

Uzasadniając podjęcie tematyki spółdzielczości w rolnictwie i na terenach wiejskich, podkreślić należy, że od czasu transformacji ustrojowej i wprowadzenia gospodarki rynkowej problematyka ta stosunkowo rzadko podejmowana jest przez prawników agrarystów.⁵ Po 1989 r. rola spółdzielczości w obsłudze wsi i rolnictwa zmniejszyła się, a wiele spółdzielni zostało rozwiązanych. Z jednej strony trudniej było im funkcjonować w nowych warunkach ekonomicznych, z drugiej – szczególnie wśród mieszkańców wsi – odnotować można było niechęć do spółdzielni postrzeganych jako „pozostałość po poprzedniej epoce”. Jednak w ramach gospodarki rynkowej istnieje miejsce dla sektora spółdzielczego, o czym świadczy fakt, że ta forma gospodarowania jest bardzo popularna na całym świecie, a zwłaszcza w państwach europejskich. Spółdzielnie rolnicze jako przedsiębiorstwa należące do rolników oraz przez nich kontrolowane odgrywają podstawową rolę w powiększaniu socjoekonomicznego wkładu w rolnictwo. Pomagają rolnikom zwiększać ich konkurencyjność, odgrywają zasadniczą rolę w rozwoju obszarów wiejskich i pogłębianiu wiedzy konsumentów na temat produktów rolnych.⁶ Spółdzielnie działające w rolnictwie korzystają z szerokiego katalogu funduszy unijnych. Przede wszystkim są to płatności określone w ustawie z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego,⁷ środki z PROW 2007 – 2013 działania np. „Grupy producentów rolnych”⁸ czy „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”.⁹

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy fundusze unijne są efektywnym instrumentem rozwoju spółdzielczości w rolnictwie i na terenach wiejskich. W związku z tym należy dokonać analizy przepisów dotyczących, po pierwsze, udzielania środków unijnych, po drugie, zakładania i funkcjonowania spółdzielni. Tylko takie kompleksowe rozważania pozwolą na uzyskanie wiarygodnych wnio-

5 Zob. J. Paliwoda, Zagadnienia prawne przekształceń własnościowych w mieniu spółdzielni produkcji rolnej w Polsce, Niemczech i Ukrainie, Warszawa 1995; A. Suchoń, Z prawnej problematyki spółdzielczości w rolnictwie, „Przegląd Prawa Rolnego” 2009, nr 1; *idem*, Spółdzielnie rolnicze po akcesji Polski do Unii Europejskiej; wybrane zagadnienia prawne, „Problemy Rolnictwa Światowego” 2011, nr 4. Natomiast problematyka spółdzielni w obrębie wsi i rolnictwa cieszy się dużą popularnością wśród ekonomistów, np. D. Mierzwa, W poszukiwaniu nowego modelu spółdzielczości rolniczej, Wrocław 2005; M. Brodziński, Spółdzielczość obsługująca wieś i rolnictwo, Warszawa 2005; Spółdzielczość rolnicza w gospodarce rynkowej, red. E. Pudełkowicz, Z. Wierzbicki, Warszawa 1993.

6 Memorandum COPA i COGECA w sprawie dalszego rozwoju europejskiego modelu rolnictwa, <http://krs.org.pl/fotki/memorandum.pdf> [Data odczytu: kwiecień 2012].

7 Tekst jedn. Dz.U. z 2008 r. Nr 170, poz. 1051 ze zm.

8 Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Grupy producentów rolnych” i objęcia Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz.U. Nr 81, poz. 550 ze zm.).

9 Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz.U. Nr 200, poz. 1444 ze zm.).

sków. Do ograniczania możliwości korzystania ze środków unijnych przez spółdzielnie mogą przyczyniać się przepisy dotyczące zarówno ich udzielania, jak i odnoszące się do zakładania i funkcjonowania spółdzielni.

Struktura artykułu jest następująca. W pierwszej kolejności zaprezentowane zostaną wybrane ogólne zagadnienia dotyczące spółdzielczości w rolnictwie. Potem rozważania będą dotyczyły grup producentów rolnych, zwłaszcza zasad korzystania ze środków unijnych oraz cech charakterystycznych tych podmiotów. Następnie badania koncentrują się na rolniczych spółdzielniach produkcyjnych, spółdzielniach mleczarskich oraz spółdzielniach socjalnych, szczególnie w aspekcie środków unijnych, których mogą być beneficjentami.

2. Geneza spółdzielni jako formy prowadzenia działalności wiąże się z rolnictwem. Za prekursora polskiej spółdzielczości uznawany jest Stanisław Staszic. To właśnie on w 1816 r. stworzył Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie w celu „udoskonalenia rolnictwa i przemysłu oraz wspólnego ratowania się w nieszczęściach”. Miało ono dbać o rozwój wspólnego majątku oraz poszczególnych gospodarstw indywidualnych, ponadto czuwać nad edukacją i kulturą jego członków. Spółdzielnie funkcjonowały w czasie zaborów oraz były popularne w okresie międzywojennym.¹⁰ Dla rozwoju idei ruchu spółdzielczego niekorzystny był okres socjalizmu. Co prawda w tamtym czasie spółdzielnie działały na wsi, ale ograniczono ich samodzielność i uzależniono je od państwa, co nie jest zgodne z zasadami spółdzielczości. W Polsce od kilku lat zauważyć można ponowne zainteresowanie tą formą prowadzenia działalności, ponieważ producenci rolni dostrzegają potrzebę powrotu do idei współpracy i wspólnego działania. Związane jest to m.in. z uzyskaniem przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej. Ruch spółdzielczy cieszy się dużą popularnością w wielu państwach Europy Zachodniej i na świecie. Już 24 września 1959 r. krajowe organizacje spółdzielcze sektora rolnego utworzyły organizację reprezentującą je na poziomie europejskim, czyli Generalny Komitet Spółdzielni Rolniczych Unii Europejskiej (COGECA).¹¹

Fundamentalnym aktem prawnym regulującym problematykę spółdzielczości w Polsce jest ustawa z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze.¹² Według niej spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą. Może ona także prowadzić działalność społeczną, oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska. Część

10 Zob. szerzej A. Piechowski, *Rodowód przedsiębiorczości społecznej*, (w:) *Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym*, red. E. Leś, M. Oldak, Warszawa 2007, *idem*, *Historyczny kontekst uchwalenia ustawy z 29 października 1920 r.*, (w:) *90 lat prawa spółdzielczego*, Materiały pokonferencyjne Krajowej Rady Spółdzielczej, Warszawa 2010, s. 7.

11 <http://www.copa-cogeca.be/Main.aspx?page=CogecaHistory&lang=pl> [Data odczytu: kwiecień 2012].

12 Tekst jedn. Dz.U. z 2003 Nr 188, poz. 1848 z późn. zm.

pierwsza wspomnianej ustawy zawiera przepisy wspólne dla wszystkich spółdzielni, druga natomiast przepisy szczególne, w tym dotyczące spółdzielni produkcji rolnej, do których zalicza się rolnicze spółdzielnie produkcyjne oraz inne spółdzielnie rolnicze zajmujące się produkcją rolną. Niektóre przepisy z tytułu tego drugiego aktu prawnego odnoszą się także do spółdzielni kótek rolniczych. Z kolei odrębne ustawy poświęcone są problematyce spółdzielni socjalnych,¹³ spółdzielni europejskiej¹⁴ oraz spółdzielni mieszkaniowych.¹⁵

Prócz przepisów dotyczących konstrukcji spółdzielni i kwestii organizacyjnych zawartych w ustawie Prawo spółdzielcze na prowadzenie działalności przez spółdzielnie rolnicze wpływ mają inne ustawy, takie jak chociażby kodeks cywilny,¹⁶ ustawa z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa,¹⁷ ustawa z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego,¹⁸ ustawa z 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw,¹⁹ ustawy związane z podatkami,²⁰ przepisy prawa unijnego.²¹

Warto także wspomnieć, że organizacje spółdzielcze z całego świata zrzeszone są w Międzynarodowym Związku Spółdzielczym (dalej MZS). W 1995 r. MZS określił wartości, którymi winny się kierować spółdzielnie. Należą do nich: samopomoc, demokracja, równość, sprawiedliwość, solidarność, uczciwość i odpowiedzialność społeczna. Wyszczególnił też zasady spółdzielcze zgodne z wymogami nowoczesnych społeczeństw, a więc: dobrowolnego i otwartego członkostwa, demokratycznej członkowskiej kontroli, ekonomicznego uczestnictwa członków (współodpowiedzialności członków), autonomii i niezależności, szkolenia, oświaty i informacji, troski o lokalną społeczność.²²

13 Po raz pierwszy przepisy dotyczące spółdzielni socjalnej pojawiły się w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. Nr 122, poz. 1143 ze zm.), kolejnym etapem było przyjęcie przez Sejm RP ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. Nr 94, poz. 651 ze zm.). W sprawach nieuregulowanych w niniejszej ustawie do spółdzielni socjalnej stosuje się przepisy ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze.

14 Dz.U. Nr 149, poz. 1077.

15 Ustawa z 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych. Tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1116 ze zm.

16 Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.

17 Tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 231, poz. 1700 ze zm.

18 Dz.U. Nr 64, poz. 592 ze zm.

19 Dz.U. Nr 88, poz. 983 ze zm.

20 Np. ustawa z 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 121, poz. 844 ze zm.); ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2000 r. Nr 54, poz. 654 ze zm.); ustawa z 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 36, poz. 969 ze zm.).

21 Np. rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.U. UE.L.05.277.1 ze zm.), rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 z dnia 22 października 2007 r. ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych (Dz.U. UE.L.07.299.1 ze zm.).

22 www.krs.gov.pl [Data odczytu: kwiecień 2012]; Krajowa Rada Spółdzielcza, Fundusze Europejskie instrumentem realizacji strategicznych i antykrzysowych programów dla spółdzielczości, Warszawa 2009, s. 30 i n.

Obecnie w Polsce w rolnictwie i na terenach wiejskich działa ponad 3,5 tys. spółdzielni. W zależności od funkcji albo typu aktywności gospodarczej można wyróżnić następujące rodzaje wspomnianych podmiotów gospodarczych²³:

- spółdzielnie zrzeszające producentów rolnych – łączące producentów jednego lub kilku produktów zwane powszechnie grupami producentów rolnych, stanowiące spółdzielczość branżową,
- spółdzielnie przetwórcze, na przykład spółdzielnie mleczarskie,
- spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu, przykładem są spółdzielnie „Samopomocy Chłopskiej”,
- spółdzielnie usługowe, świadczące np. usługi bankowe i kredytowe, usługi rolnicze (spółdzielnie kółek rolniczych),
- rolnicze spółdzielnie produkcyjne.

3. Wejście w życie ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw stworzyło prawne podstawy budowania spółdzielczości branżowej, czyli spółdzielczych grup producentów rolnych i możliwość uzyskania środków publicznych na ich rozwój. Ustawodawca, popierając rozwój kooperacji w rolnictwie, nawiązał do funkcjonujących od wielu lat w państwach Europy Zachodniej grup producenckich. Początkowo, w okresie przedakcesyjnym zakładanie grup producentów rolnych nie cieszyło się zbytnim zainteresowaniem rolników. Dopiero po uzyskaniu członkostwa w Unii Europejskiej i objęciu naszego rolnictwa Wspólną Polityką Rolną coraz więcej mieszkańców wsi zaczęło zauważać, że działanie w pojedynkę nie jest dla nich korzystne.

Zgodnie ze wspomnianą ustawą z dnia 15 września 2000 r. osoby fizyczne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej oraz osoby prawne prowadzące gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym lub prowadzące działalność rolniczą w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej mogą organizować się w grupy producentów rolnych w celu dostosowania produkcji rolnej do warunków rynkowych, poprawy efektywności gospodarowania, planowania produkcji ze szczególnym uwzględnieniem jej ilości i jakości, koncentracji podaży oraz organizowania sprzedaży produktów rolnych, a także ochrony środowiska naturalnego. Ustawodawca, starając się zachęcić producentów rolnych do współpracy, a zarazem uwzględniając praktyczne bariery, z którymi stykają się grupy, znowelizował przepisy ustawy 15 września 2000 r..²⁴ Zmiany nastąpiły m.in. w odniesieniu do podmiotów, które mogą tworzyć grupę (dodano osoby prawne), wprowadzono także udogodnienia w zakresie tworzenia grup przez istniejące spółdzielnie.

---

23 Podział spółdzielni zob. www.krs.gov.pl [Data odczytu: kwiecień 2012].

24 Szczególnie istotna jest nowelizacja z 18 czerwca 2004 r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1694) oraz z 15 grudnia 2006 r. (Dz.U. Nr 251, poz. 1847).

Warto wyjaśnić, że utworzenie omawianych grup dokonuje się w dwóch etapach. Pierwszy to powołanie osoby prawnej, np. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółdzielni, zrzeszenia lub stowarzyszenia. Druga faza to wpis do rejestru grup. Marszałek województwa właściwy ze względu na siedzibę grupy stwierdza, w drodze decyzji administracyjnej, spełnienie przez osobę prawną warunków określonych w przepisach i dokonuje wpisu do rejestru grup producentów rolnych. Pozytywnie ocenić należy uchwalenie przez Sejm 25 lipca 2008 r. zmiany do ustawy z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze.²⁵ W jej świetle założyć spółdzielczą grupę producentów rolnych może obecnie już pięciu producentów rolnych.²⁶ Warto wyjaśnić, że do wejścia w życie wspomnianej nowelizacji potrzebnych było aż 10 członków.

Niewątpliwie do większego zainteresowania tworzeniem grup przyczyniły się wspomniane zmiany przepisów. Jednocześnie nie podlega wątpliwości, że jednym z podstawowych czynników decydującym o podjęciu decyzji o współpracy są środki finansowe, z których mogą korzystać zarejestrowane grupy. Otóż w okresie przedakcesyjnym były to fundusze polskie, a potem po uzyskaniu członkostwa w Unii Europejskiej przez nasz kraj środki unijne. Obecnie grupy producentów rolnych, również prowadzone w formie spółdzielni, mogą korzystać ze wsparcia finansowego na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Grupy producentów rolnych” i objęcia Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.²⁷ Wniosek o pomoc składa grupa producentów rolnych w terminie 6 miesięcy od dnia wpisu grupy do rejestru do właściwego ze względu na siedzibę grupy dyrektora oddziału regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W przypadku grup, które zostały wykreślone z rejestru prowadzonego przez marszałka województwa i nie skorzystały z pomocy ze środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji lub Europejskiego Funduszu Rolniczego Rozwoju Obszarów Wiejskich, a następnie zostały wpisane do tego rejestru ponownie, termin ten liczy się od dnia ostatniego wpisu. Pomoc dla grup stanowi procentowy ryczałt od wartości przychodów netto grupy ze sprzedaży produktów lub grup produktów, wytworzonych w gospodarstwach rolnych jej członków w poszczególnych latach. Kwota pomocy przewidzianej dla grupy producentów rolnych nie może przekroczyć równowartości w zło-

25 Dz.U. Nr 163, poz. 1014.

26 Otóż osoby fizyczne oraz osoby prawne prowadzące gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym lub prowadzące działalność rolniczą w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej mogą założyć spółdzielnię, której liczba założycieli nie może być mniejsza od pięciu w sytuacji, gdy podmiot ten jest tworzony wyłącznie w celu organizowania się: w grupy producentów rolnych w rozumieniu ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach albo we wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz uznane organizacje producentów owoców i warzyw w rozumieniu ustawy z dnia 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu oraz rynku suszu paszowego.

27 Dz.U. Nr 81, poz. 550 ze zm.

tych kwoty: (1) 100 000 euro w pierwszym i drugim roku; (2) 80 000 euro w trzecim roku; (3) 60 000 euro w czwartym roku; (4) 50 000 euro w piątym roku.

Przepisy polskie nie określają, na jaki cel środki uzyskane przez grupę mogą zostać wydane. Wspomina o tym tylko art. 35 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Właśnie odwołanie do tego przepisu budziło najwięcej wątpliwości w praktyce. Artykuł ten określa, że wsparcia dla grup producentów rolnych udziela się w celu ułatwienia tworzenia i działalności administracyjnej grup producentów do celów: (a) dostosowania do wymogów rynkowych procesu produkcyjnego i produkcji producentów, którzy są członkami takich grup; (b) wspólnego wprowadzania towarów do obrotu, w tym przygotowania do sprzedaży, centralizacji sprzedaży i dostawy do odbiorców hurtowych; (c) ustanowienia wspólnych zasad dotyczących informacji o produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów i dostępności. Przepis ten nie jest jasny i budzi wątpliwości interpretacyjne. Chodziło o ustalenie, na jakie cele mogą być wydatkowane środki z tego programu. Mianowicie, czy obejmują one tylko typowe koszty administracyjne, jak chociażby czynsz najmu pomieszczeń, wynagrodzenie zarządu czy też zakup np. samochodów wykorzystywanych do dostaw produktów, dla których produkcji została utworzona grupa, maszyn albo urządzeń rolniczych nabytych na potrzeby prowadzonej działalności.

W czerwcu 2010 r. na stronach Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi opublikowana została następująca informacja: „[...] w efekcie negocjacji, prowadzonych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi z Komisją Europejską, mających na celu umożliwienie grupom producentów rolnych wykorzystywanie zryczałtowanego wsparcia uzyskiwanego w ramach działania 142 «Grupy producentów rolnych», objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, także na działalność inwestycyjną, uzyskano następujące wytyczne. Komisja Europejska stwierdziła, iż zryczałtowana pomoc udzielana grupom producentów rolnych w formie rocznych rat przez okres pierwszych 5 lat działalności grupy, może być przeznaczana także na inwestycje, o ile grupa realizuje cele wynikające z przepisów Rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Ponadto, Komisja Europejska orzekła, iż wysokość kwoty, która może zostać przeznaczona na inwestycje, zależy od decyzji grupy, o ile realizowane są przez grupę ww. cele rozporządzenia 1698/2005”.²⁸ Taka interpretacja Komisji stwarza większe możliwości rozwoju dla grup producentów rolnych i dlatego została pozytywnie przyjęta przez te podmioty.

---

28 <http://www.minrol.gov.pl> [Data odczytu: czerwiec 2010].

Grupy producentów rolnych mogą korzystać także z innych programów w ramach PROW 2007–2013, np. „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”. O pomoc w ramach tego działania mogą ubiegać się przede wszystkim grupy prowadzące działalność związaną z przetwórstwem i sprzedają hurtową produktów rolnych. Niektóre grupy producentów rolnych są także beneficjentami programów „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”²⁹ oraz „Działania informacyjne i promocyjne”.³⁰ Celem tego ostatniego działania jest m.in. wsparcie grup producentów skupiających podmioty aktywnie uczestniczące w systemach jakości żywności oraz zwiększenie popytu na produkty rolne i środki spożywcze objęte mechanizmami jakości żywności. Pomoc jest przyznawana grupie producentów w rozumieniu art. 23 ust. 1 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, która musi jednak spełnić szereg przesłanek określonych w przepisach. Między innymi musiała zostać wpisana do centralnego rejestru przedsiębiorców (o którym mowa w art. 22 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o Agencji Rynku Rolnego i organizacji niektórych rynków rolnych), której członkowie wytwarzają (lub – jeżeli grupa producentów ma formę spółdzielni w rozumieniu przepisów prawa spółdzielczego – która wytwarza lub której członkowie wytwarzają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej) w celu wprowadzenia na rynek produkty, np. wpisane do rejestru gwarantowanych tradycyjnych specjalności lub których nazwy zostały wpisane do rejestru chronionych nazw pochodzenia i chronionych oznaczeń geograficznych lub produkty rolnictwa ekologicznego bądź integrowanej produkcji w rozumieniu przepisów o ochronie roślin. Pomoc przyznaje się w formie refundacji 70% kosztów kwalifikowalnych określonych w załączniku do rozporządzenia (np. reklamy w telewizji, radiu, prasie lub innych mediach; promocji w punktach sprzedaży, zakupu rzeczowych aktywów obrotowych; organizacji szkoleń i konferencji) poniesionych od dnia, w którym została zawarta umowa, do dnia zakończenia realizacji operacji określonego w kontrakcie.

O coraz większej popularności grup producentów rolnych świadczą dane statystyczne. Przykładowo na dzień 30 czerwca 2006 r. wpisanych do rejestrów grup producentów rolnych było tylko 126 grup, a dwa lata później działały w Polsce już 294, z tego 85 (29% wszystkich) jako spółdzielnie. W połowie marca 2009 r. liczba ich wynosiła 401, a na koniec 2009 r. już 509 (136 spółdzielni – 27%). Duży wzrost liczby grup nastąpił także w kolejnych latach. Przykładowo na dzień 2 maja 2011 r.

29 Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 lipca 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, Dz.U. Nr 139, poz. 883.

30 Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach działania „Działania informacyjne i promocyjne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, Dz.U. Nr 99, poz. 830.

funkcjonowało 666 grup, w tym 182 to spółdzielnie, na koniec listopada 2011 r. w Polsce było 780 grup producentów rolnych. Łącznie na koniec 2011 r. działały 824 grupy, w tym: 351 grup producentów ziarna zbóż i/lub nasion roślin oleistych, 154 świń, 152 drobiu, 52 mleka, 24 ziemniaków, 12 buraków cukrowych, 11 liści tytoniu.³¹

Mimo że spółdzielnia jest formą prawną najbardziej związaną z rolnictwem, w przypadku tworzenia grup producentów rolnych najczęściej wybierane są spółki, a na drugim miejscu forma spółdzielcza. Według danych statystycznych na koniec 2011 r. 65% grup wybrało formę spółki, 28% spółdzielnię, 6% zrzeszenie, a 1% stowarzyszenie.³² Powstaje pytanie, jakie są podstawowe różnice pomiędzy spółką a spółdzielnią. Co do zasady spółka działa celem osiągnięcia zysku, a spółdzielnia na rzecz swoich członków. Jest to forma trwała, przeznaczona do wspólnego działania dużej liczby rolników. Oczywiście, prócz działalności gospodarczej spółdzielnie mogą prowadzić także działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i środowiska wiejskiego.

W dalszej kolejności warto zastanowić się nad charakterem prawnym grupy. Grupa producentów rolnych nie stanowi odrębnej formy prawnej, ale jest zrzeszeniem producentów rolnych prowadzących gospodarstwa rolne (czyli samodzielnych jednostek gospodarczych) działających we wspólnym celu, m.in. poprawy sytuacji finansowej i zwiększania konkurencyjności gospodarstw rolnych. Co istotne, grupa nie działa dla zysku własnego, lecz członków. Funkcjonuje tylko i wyłącznie dzięki jednostkom, które ją tworzą. Można zatem przyjąć, że grupy producentów rolnych działają na zasadach charakterystycznych dla spółdzielni. Jedną z definicji spółdzielni określa, że jest ona podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą, który należy do swoich użytkowników i jest przez nich kontrolowany oraz który rozdziela nadwyżki finansowe w zależności od stopnia korzystania z jego usług.³³ Podobnie w dokumencie konsultacyjnym Unii Europejskiej, Białej Księdze o przedsiębiorstwach spółdzielczych, podkreślono, że cechy definiujące spółdzielnie są następujące: możliwość swobodnego i dobrowolnego stowarzyszenia, demokratyczna struktura, równy, uczciwy i sprawiedliwy podział wyników gospodarczych. Co więcej, spółdzielnia może przyjąć dowolnego rodzaju formę prawną, byle tylko spełniała powyższe charakterystyczne właściwości.³⁴

31 Zob. www.krs.org.pl, www.ksow.pl [Data odczytu: kwiecień 2012].

32 Zob. www.krs.org.pl [Data odczytu: kwiecień 2012].

33 Zob. definicję spółdzielni rolniczych sformułowaną przez Amerykański Departament Rolnictwa wraz z grupą naukowców, (w:) D. Mierzwa, Przedsiębiorstwo spółdzielcze. Tradycja i współczesność, Wrocław 2011, s. 41 i n. Różne definicje spółdzielni zob. K. Hakelius, Cooperative Values – Farmers' Cooperatives in the Minds of the Farmers, Uppsala 1996, s. 47 i n.

34 Dokument konsultacyjny Unii Europejskiej, Biała Księga o przedsiębiorstwach spółdzielczych, Bruksela 2001, s. 6 i n.

Grupy producentów rolnych, niezależnie od formy prawnej, spełniają te kryteria. Członkowie grupy (wspólnicy, członkowie spółdzielni) mają z reguły wszystkie głosy i sprawują kontrolę nad nią.³⁵ Co istotne, to oni czerpią zyski z jej działalności. Jako użytkownicy sprzedają swoje produkty wytworzone w gospodarstwach rolnych, wspólnie kupują środki do produkcji i często korzystają z usług grupy (np. agrotechnicznych). Nikt spoza członków grupy producentów rolnych nie czerpie zysków z jej działalności.

Prócz grup producentów rolnych założonych zgodnie z ustawą z 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych odnotować należy także grupy producentów owoców i warzyw działające na podstawie odrębnych przepisów prawnych. Chodzi przede wszystkim o ustawę z 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu oraz rynku suszu paszowego oraz rozporządzenia wykonawcze.³⁶ Grupy te, wpisując się w zasady funkcjonowania rynku owoców i warzyw, odgrywają duże znaczenie w rolnictwie. Producenci rolni zainteresowani wspólnym działaniem w pierwszej kolejności muszą założyć wstępnie uznaną grupę producentów owoców i warzyw. W takiej sytuacji co najmniej 5 producentów wytwarzających przynajmniej jeden z produktów określonych w przepisach na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej musi powołać osobę prawną. Może to być spółka kapitałowa, spółdzielnia, zrzeszenie czy stowarzyszenie. Statut albo umowa tego podmiotu, oprócz wymagań określonych w odrębnych przepisach, zawiera ponadto m.in. zasady i zakres dostarczania podmiotowi informacji dotyczących powierzchni upraw, plonów, wysokości zbiorów członków grupy, zasady i warunki sprzedaży owoców i warzyw wytworzonych przez członków tego podmiotu. Dopiero po okresie dochodzenia do uznania, spełnieniu szeregu wymagań, podmiot zrzeszający producentów owoców i warzyw może być zakwalifikowany do organizacji producentów owoców i warzyw. Marszałek województwa wydaje decyzje zarówno w sprawach wstępnego uznania grupy producentów owoców i warzyw, jak i uznania organizacji producentów i ich zrzeszeń za organizację producentów owoców i warzyw.

Grupy producentów owoców i warzyw mogą korzystać ze środków unijnych, składając stosowny wniosek do ARiMR. Wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw mogą przeznaczyć uzyskane środki na zapłatę kosztów związanych np. z utworzeniem grupy producentów i prowadzeniem działalności administracyjnej. Poza tym pomoc finansową można poświęcić na pokrycie części kwalifikowanych kosztów inwestycji ujętych w zatwierdzonym planie dochodzenia do uznania,

35 Co prawda zasada kontroli w spółkach nie wymaga zasady jeden członek jeden głos, tak jak jest w spółdzielniach, ale ustawa o grupach producentów rolnych określa, że żaden z członków spółki kapitałowej nie może mieć więcej niż 20% głosów na walnym zgromadzeniu lub zgromadzeniu wspólników.

36 Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie warunków wstępnego uznawania grup producentów owoców i warzyw, uznawania organizacji producentów owoców i warzyw oraz warunków i wymagań, jakie powinny spełniać plany dochodzenia do uznania (Dz.U. Nr 5, poz. 27 ze zm.).

np. kosztów budowy, zakupu czy rozbudowy budynków oraz budowli przeznaczonych do przechowywania, magazynowania lub przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży. Pomoc finansowa dla grup producentów jest wypłacana po zrealizowaniu przez nie półrocznego lub rocznego etapu realizacji planu dochodzenia do uznania w formie rat półrocznych lub rocznych. Natomiast uznana organizacja producentów owoców i warzyw może korzystać z pomocy unijnej na dofinansowanie funduszu operacyjnego,³⁷ realizując co najmniej dwa spośród celów określonych w „Strategii krajowej dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2010–2013”, związanych np. z poprawą lub utrzymaniem jakości produktu; poprawą obrotu/marketingu; działaniami w zakresie szkolenia i mającymi na celu wspieranie dostępu do usług doradczych; środkami zapobiegania kryzysom i zarządzania w sytuacjach kryzysowych; działaniami w zakresie ochrony środowiska.³⁸

Dane statystyczne potwierdzają, że w ostatnich latach odnotować należy rozwój grup producentów owoców i warzyw. Na koniec 2009 r. działały 143 wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz 21 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw. Natomiast w październiku 2011 r. było już 195 wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw (2517 członków) oraz 49 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw (łącznie 3509 członków, 9 spółdzielni).³⁹ Z kolei według stanu na dzień 31 marca 2012 r. status wstępnie uznanej grupy producentów miało 235 grup, a uznanej 62 organizacje producentów owoców i warzyw.⁴⁰

Podobnie jak w przypadku grup działających według ustawy z 15 września 2000 r., producenci rolni, tworząc grupy funkcjonujące na rynku owoców i warzyw, wybierają najczęściej spółkę z o.o. Mimo że wielu z nich przyznaje, że forma spółdzielni jest bardziej związana z rolnictwem, a zasady ruchu spółdzielczego wpisują się w specyfikę działalności rolniczej, to właśnie na podstawie przepisów o spółce z o.o. tworzą osobę prawną, by potem ubiegać się o możliwość uznania za grupę producentów rolnych. Motywując wybór tej formy, jej członkowie podkreślają, że atutem sp. z o.o. są czytelne regulacje dotyczące jej założenia i prowadzenia działalności określone w ustawie z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych.⁴¹ Natomiast przepisy zawarte w obecnej ustawie z 16 września 1982 r. w znakomitej większości powstały jeszcze przed transformacją ustrojową i często nie odpowiadają obecnym warunkom społeczno-gospodarczym. Niekiedy stanowią czynnik ha-

37 Fundusz operacyjny utrzymywany jest dzięki składkom pobieranym od członków – producentów owoców i warzyw i/lub wkładom organizacji producentów oraz dzięki pomocy finansowej Unii Europejskiej, zob. www.arimr.gov.pl [Data odczytu: kwiecień 2012].

38 Zob. szerzej Pomoc finansowa w ramach wspólnej organizacji rynków owoców i warzyw Unii Europejskiej, opracowania zamieszczone na stronie ARiMR www.arimr.gov.pl

39 www.krs.org.pl [Data odczytu: kwiecień 2012].

40 www.arimr.gov.pl [Data odczytu: kwiecień 2012].

41 Dz.U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.

mujący rozwój spółdzielczości i powstawanie nowych podmiotów. Mimo że na rynku owoców i warzyw przeważają jednak spółki z o.o., zarówno wstępnie działające jako grupy producentów owoców i warzyw, jak i uznane już za takie, stosują się one do zasad charakterystycznych dla spółdzielni. Przede wszystkim spółki te nie prowadzą działalności dla własnego zysku, ale dla członków, dla poprawy ich sytuacji finansowej i zwiększania konkurencyjności gospodarstw rolnych. Członkowie właściciele grupy (wspólnicy, członkowie) mają z reguły wszystkie głosy i sprawują kontrolę nad grupą. Według rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie warunków wstępnego uznawania grup producentów owoców i warzyw, uznawania organizacji producentów owoców i warzyw oraz warunków i wymagań, jakie powinny spełniać plany dochodzenia do uznania, statut albo umowa, oprócz wymagań określonych w odrębnych przepisach, zawiera ponadto zasady umożliwiające producentom owoców i warzyw zrzeszonym w tym podmiocie udział w demokratycznym podejmowaniu decyzji przez ten podmiot oraz kontrolę ich realizacji, przy założeniu, że każdy członek nie dysponuje więcej niż 20% głosów. Członkowie grupy sprzedają owoce i warzywa wytworzone w gospodarstwach rolnych, przechowują albo też wspólnie kupują środki do produkcji.

4. Według ustawy z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze przedmiotem działalności rolniczych spółdzielni produkcyjnych jest prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego oraz działalność na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków. Spółdzielnia może również prowadzić inną działalność gospodarczą. Przepisy nie ograniczają jej rodzajów, jak również nie określają proporcji pomiędzy działalnością rolniczą a inną. Od wielu lat rolnicze spółdzielnie produkcyjne prowadzą obok wspólnego gospodarstwa rolnego także pozarolniczą działalność gospodarczą. Do takiego działania zmuszała je często zła sytuacja ekonomiczna, a w pewnych okresach zachęcały przepisy podatkowe.

W latach 90. wiele spółdzielni rolniczych znalazło się w złej sytuacji finansowej i zostało zlikwidowanych. W okresie od 1996 do 2002 r. liczba spółdzielni zmniejszyła się z 2467 do 1286 (o 48%), a powierzchnia użytków rolnych będących ich własnością albo w ich posiadaniu z 502 do 318 tys. ha.⁴² Po uzyskaniu członkostwa w Unii Europejskiej zauważyć należy stabilizację w branży spółdzielczości produkcji rolnej. Z jednej strony pewnemu zahamowaniu uległ proces szybkiej likwidacji spółdzielni. Odnosi się to szczególnie do spółdzielni większych ekonomicznie, co spowodowało, że udział tych dużych (100 i więcej ESU) wzrósł. Z drugiej strony zaobserwować można poprawę sytuacji finansowej i efektywności gospodarowania wielu rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Postęp nastąpił także

42 W. Dzun, M. Adamski, Spółdzielnie produkcji rolnej przed i po wejściu Polski do UE, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2010, nr 2, s. 42–61.

w odniesieniu do wyposażenia technicznego spółdzielni.⁴³ Środki finansowe na rozwój spółdzielni uzyskiwano często ze źródeł unijnych. Spółdzielnie produkcji rolnej jako producenci rolni prowadzący działalność rolniczą korzystają z płatności określonych w ustawie z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego. Chodzi przede wszystkim o jednolitą płatność obszarową, uzupełniającą krajową płatność bezpośrednią, płatność cukrową, wsparcie specjalne, o którym mowa w art. 131 rozporządzenia nr 73/2009. Rolnicze spółdzielnie produkcyjne stosunkowo często są beneficjentami środków unijnych określonych w PROW 2007–2013, np. w ramach osi pierwszej, czyli poprawy konkurencyjności sektora rolnego i leśnego, mogą korzystać z programu „Modernizacja gospodarstw rolnych”.⁴⁴

Po uzyskaniu członkostwa w Unii Europejskiej zauważyć należy zainteresowanie tworzeniem grup producentów rolnych albo przystępowaniem przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne do nich, ponieważ stwarza to dodatkowe możliwości rozwoju i zwiększa konkurencję producentów rolnych na rynku. Jak zostało już podkreślone, w ramach PROW 2007–2013 grupy producentów rolnych mogą starać się o środki finansowe z takich programów, jak np. „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” oraz „Zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”.

Ustawa Prawo spółdzielcze przewiduje także możliwość tworzenia spółdzielni kółek rolniczych. Przedmiotem ich działalności jest świadczenie usług dla rolnictwa oraz innych wynikających z potrzeb środowiska wiejskiego. Spółdzielnia może również zajmować się wytwarzaniem środków i materiałów dla rolnictwa, przetwórstwem rolnym i produkcją rolą (prowadzeniem gospodarstwa rolnego). W wypadku, gdy spółdzielnia zrzesza obok osób prawnych również osoby fizyczne i zajmuje się produkcją rolą (prowadzeniem gospodarstwa rolnego), a statut przewiduje, że jej członkowie–osoby fizyczne mają obowiązek wnoszenia w całości lub części wkładów gruntowych i pieniężnych, to w braku odmiennych postanowień statutowych stosuje się do nich odpowiednio niektóre przepisy ustawy Prawo spółdzielcze i kodeksu cywilnego dotyczące rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Znaczenie spółdzielni kółek rolniczych zostało w ostatnich latach bardzo osłabione. Z tego powodu prowadzą one zróżnicowaną działalność gospodarczą. Coraz mniej producentów rolnych korzysta bowiem z usług agrotechnicznych, starając się stworzyć swój park maszynowy. Umożliwiają to środki unijne, a szczególnie program „Modernizacja gospodarstw rolnych” oraz „Premia dla Młodego Rolnika”.⁴⁵ Z tego pierwszego

43 *Ibidem*.

44 Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz.U. Nr 193, poz. 1397 z późn. zm.).

45 Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz.U. Nr 200, poz. 1443 z późn. zm.).

programu mogą korzystać spółdzielnie kółek rolniczych tylko wtedy, gdy są posiadaczami gruntów rolnych i spełniają pozostałe przesłanki określone w przepisach.

5. Spółdzielnie mleczarskie mają długą historię i ugruntowaną pozycję na polskim rynku mleka.⁴⁶ Prócz prawa spółdzielczego duży wpływ na działalność tych przedsiębiorców mają regulacje odnoszące się do rynku mleka. Objęcie naszego kraju Wspólną Polityką Rolną łączyło się z wprowadzeniem unijnego systemu kwot mlecznych. Nowe zasady obowiązujące na rynku mleka wpłynęły także na działalność spółdzielni mleczarskich. Członkostwo naszego kraju w Unii Europejskiej wprowadziło możliwość korzystania przez omawiane podmioty ze środków unijnych. Przykładowo w latach 2007–2013 zakłady mleczarskie, jako przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem produktów rolnych, mogą korzystać ze środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) w ramach „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich”, działanie: „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”. Jak zostało podkreślone w PROW 2007–2013 „[...] wsparcie przetwórstwa produktów rolnych jest szczególnie istotne, bowiem sektor ten zaliczany jest do bardzo ważnych gałęzi polskiej gospodarki, zarówno pod względem zatrudnienia, jak i wartości produkcji”. Z pomocy w ramach tego działania mogą korzystać przede wszystkim małe i średnie przedsiębiorstwa, które w Unii Europejskiej w największym zakresie przyczyniają się do powiększania produktu krajowego brutto oraz zapewniają ponad połowę miejsc pracy. Pomoc ma doprowadzić do poprawy konkurencyjnej w sektorze przetwórstwa i podniesienia jakości produkcji, obniżenia kosztów oraz rozwoju nowych produktów, procesów i technologii produkcji. Należy pamiętać, że europejski przemysł spożywczy musi sprostać rosnącej konkurencji światowej.

Środki finansowe udzielane są na realizację projektów związanych np. z modernizacją lub budową zakładów przetwórstwa produktów rolnych bądź infrastruktury handlu hurtowego produktami rolnymi. Wsparcie dotyczy inwestycji, które mają na celu osiągnięcie np. poprawy wyników przedsiębiorstw czy warunków ochrony środowiska. Pomoc udzielana w ramach omawianego działania ma także przyczynić się do konsolidacji podmiotów w zakresie przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych. Konsolidacja występuje w przypadku, gdy np. łączą się co najmniej dwa podmioty prowadzące działalność w zakresie przetwórstwa m.in. mleka. Wspierane są projekty realizowane przez przedsiębiorców, którzy zaopatrują się w surowce na podstawie umów długoterminowych zawieranych z producentami rolnymi.⁴⁷

46 W ostatnich latach nastąpiło zmniejszenie liczby spółdzielni mleczarskich (w 1989 r. były 323 spółdzielnie, w 2000 r. – 238, a 2007 – 188 spółdzielni mleczarskich), zob. www.krs.org.pl. Wynika to, po pierwsze, z likwidacji tych najslabszych, borykających się z problemami finansowymi, po drugie, niektóre ze spółdzielni mleczarskich uległy konsolidacji, czyli połączeniu.

47 Zob. szerzej PROW 2007–2013, www.minrol.gov.pl, [Data odczytu: kwiecień 2012].

6. Działalność rolniczą prowadzą także niektóre spółdzielnie socjalne. Jest to nowy typ spółdzielni funkcjonujący obecnie na mocy ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych. Jej przedmiotem jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa dzięki osobistej pracy członków. Spółdzielnia socjalna działa na rzecz zawodowej i społecznej reintegracji jej członków. Liczba jej założycieli nie może być mniejsza niż pięciu, gdy są to osoby fizyczne, i dwóch, jeżeli założycielami są osoby prawne. Mogą je zorganizować przede wszystkim osoby bezrobotne,⁴⁸ osoby bezdomne realizujące indywidualny program wychodzenia z bezdomności w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej, osoby niepełnosprawne, organizacje pozarządowe lub jednostki samorządu terytorialnego, kościelne osoby prawne.

Bezrobotny zamierzający założyć spółdzielnię socjalną lub przystąpić do niej może złożyć do starosty właściwego ze względu na miejsce zamieszkania lub pobytu albo ze względu na siedzibę spółdzielni socjalnej wnioski o przyznanie ze środków Funduszu Pracy jednorazowej pomocy na założenie spółdzielni socjalnej lub przystąpienie do niej, w tym na pokrycie kosztów pomocy prawnej, konsultacji i doradztwa związanych z podjęciem tej działalności. Spółdzielnie socjalne lub ich członkowie mogą liczyć także na inne środki pomocy, m.in. z Państwowego Funduszu Osób Niepełnosprawnych, zwolnienie z opłat za wpis do Krajowego Rejestru Sądowego.

Istotnym źródłem finansowania działalności spółdzielni socjalnej są środki z, po pierwsze, Europejskiego Funduszu Społecznego, szczególnie, Priorytet VI „Rynek pracy otwarty dla wszystkich”, Priorytetu VII „Promocja integracji społecznej” oraz, po drugie, Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich (PO FIO).⁴⁹

Niektóre spółdzielnie socjalne, zajmując się prowadzeniem działalności w zakresie rolnictwa ekologicznego, korzystają ze środków unijnych z PROW 2007–2013. Finansowanie rolnictwa ekologicznego odbywa się przede wszystkim na warunkach określonych w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.⁵⁰ Pakiet nr 2 (zawierający 12 wariantów⁵¹) określony w tym akcie wykonawczym stanowi właśnie Rolnictwo

48 Status bezrobotnego może mieć osoba, która m.in. nie jest właścicielem lub posiadaczem samoistnym lub zależnym nieruchomości rolnej, o powierzchni użytków rolnych przekraczającej 2 ha przeliczeniowe lub nie podlega ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z tytułu stałej pracy jako współmałżonek lub domownik w gospodarstwie rolnym o powierzchni użytków rolnych przekraczającej 2 ha przeliczeniowe. Oznacza to, że osoba bezrobotna posiadająca grunty rolne nieprzekraczające 2 ha przeliczeniowych może być członkiem spółdzielni socjalnej, o ile spełnia pozostałe przesłanki określone w przepisach.

49 www.krs.org.pl [Data odczytu: kwiecień 2012].

50 Dz.U. Nr 33, poz. 262 ze zm.

51 Np. uprawy rolnicze (z certyfikatem zgodności), trwałe użytki zielone (w okresie przestawiania), uprawy warzywne (z certyfikatem zgodności), uprawy zielarskie (w okresie przestawiania), uprawy sadownicze i jagodowe

ekologiczne. Płatność rolnośrodowiskowa dla rolnictwa ekologicznego jest przyznawana do działek rolnych użytkowanych jako np. grunty orne, trwałe użytki zielone, sady, w których są uprawiane drzewa lub krzewy z gatunków wymienionych w załączniku nr 4 do rozporządzenia.

7. Przeprowadzone rozważania pozwalają na wysunięcie następujących wniosków.

Fundusze unijne są bezsprzecznie efektywnym instrumentem rozwoju spółdzielczości w rolnictwie i na terenach wiejskich. Przede wszystkim odnosi się to do spółdzielczych grup producentów rolnych i spółdzielni socjalnych. Już w okresie przedakcesyjnym ustawodawca, wzorując się na rozwiązaniach obowiązujących w Unii Europejskiej, uchwalił w dniu 15 września 2000 r. ustawę o grupach producentów rolnych. Jednak dopiero wstąpienie Polski do Unii Europejskiej i możliwość korzystania ze środków unijnych przyczyniła się do rozwoju grup producentów rolnych. To właśnie dzięki nim producenci rolni znajdują się w korzystniejszej sytuacji wobec dużych podmiotów handlowych i przetwórców, mają dostęp do tańszych środków produkcji i niezbędnych usług, możliwość lepszego dostosowania produkcji do popytu i wymogów rynku, ponoszą też mniejsze ryzyko.⁵² Dzięki funduszom unijnym z PROW 2004–2006, a obecnie PROW 2007–2013 działanie „Grupy producentów rolnych” omawiane podmioty mogą przeznaczyć pieniądze nie tylko na koszty administracyjne (np. czynsz najmu pomieszczeń, wynagrodzenie zarządu), ale także inwestycje. Warto też podkreślić, że grupy producentów rolnych rozwijają swoją działalność również dzięki możliwości korzystania z innych środków w ramach PROW 2007–2013. Do inwestowania grup w przetwórstwo zachęca przecież program „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”. Środki z tego działania można przekazać chociażby na realizację projektów związanych np. z modernizacją lub budową zakładów przetwórstwa produktów rolnych lub infrastruktury handlu hurtowego produktami rolnymi. Z kolei grupy producentów skupiające podmioty aktywnie uczestniczące w systemach jakości żywności mogą korzystać ze wsparcia w ramach programu „Działania informacyjne i promocyjne”.

Przeprowadzone badania wskazują, że fundusze unijne stanowią dodatkowy czynnik mobilizujący grupy producentów rolnych do poszerzania podstawowego celu ich działalności. Szczególnie istotne jest angażowanie się grup zrzeszających producentów rolnych w kolejny etap łańcucha żywnościowego, czyli przetwórstwo. W tym miejscu warto wskazać, że rolnicy otrzymują zbyt małą część wartości dodanej wytworzonej w łańcuchu dostaw żywności, natomiast część, z jakiej korzysta przemysł spożywczy, wzrasta. Zła pozycja rolników w łańcuchu dostaw to problem ogólnoeuropejski, na który wpływa szereg czynników. Unia Europejska dostrzega

---

(w okresie przestawiania).

52 www.krs.org.pl [Data odczytu: kwiecień 2012].

to i podejmuje działania, aby go rozwiązać. Przede wszystkim w Rezolucji z dnia 7 września 2010 r. w sprawie sprawiedliwego wynagrodzenia dla rolników: poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie⁵³ Parlament Europejski wezwał Komisję Europejską do zajęcia się problemami nieuczciwego podziału zysków w ramach łańcucha dostaw żywności, szczególnie w zakresie odpowiedniego wynagradzania rolników. Wspomnieć również warto także o decyzji Komisji z dnia 30 lipca 2010 r. ustanawiającej Forum Wysokiego Szczebla do spraw Poprawy Funkcjonowania Łańcucha Dostaw Żywności.⁵⁴ Bezsprzecznie rolnik sam jest jednostką małą i dlatego niezmiernie istotne jest wspólne działanie. W tym celu konieczna jest koncentracja zarówno popytu na środki produkcji, jak i sprzedaży produktów rolnych. Niezbędne jest również stworzenie ułatwień dla spółdzielni zrzeszających rolników, tak aby mogły one polepszyć swoją pozycję na jednolitym rynku unijnym.

Dane statystyczne potwierdzają, że nadal najczęściej grupy producentów rolnych tworzone są na bazie spółki z o.o., a taki wybór spowodowany jest bardziej przyjaznymi przepisami odnoszącymi się do założenia i funkcjonowania takiej spółki kapitałowej w porównaniu do spółdzielni. Jednocześnie grupy producentów rolnych, mimo wyboru formy prawnej spółki, działają z reguły według zasad charakterystycznych właśnie dla spółdzielni. Grupa jako zrzeszenie rolników prowadzących gospodarstwa rolne (czyli samodzielnych jednostek gospodarczych) działa we wspólnym celu, m.in. poprawy sytuacji finansowej i zwiększania konkurencyjności gospodarstw rolnych, kierując się zasadami swobodnego i dobrowolnego zrzeszania, demokratycznej struktury i sprawiedliwym podziałem wyników gospodarczych.

Na polskiej wsi nadal funkcjonuje ponad 700 rolniczych spółdzielni produkcyjnych prowadzących wspólne gospodarstwo rolne. Co prawda, na pewno nie będą powstawały nowe, ale te, które nie zostały zlikwidowane i obecnie działają na rynku rolnym, stanowią często nowoczesne zespołowe gospodarstwa rolne, wprowadzające innowacyjne rozwiązania i modernizujące działalność rolniczą. Co istotne, są one pracodawcami dla wielu mieszkańców wsi. Niewątpliwy wpływ na polepszenie sytuacji finansowej niektórych rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz zahamowanie szybkiego procesu likwidacji tych podmiotów ma akcesja do Unii Europejskiej i możliwość korzystania ze środków unijnych w ramach zarówno I, jak i II filara Wspólnej Polityki Rolnej. Z kolei do rozwoju spółdzielni socjalnych przyczyniło się uchwalenie nowej pierwszej odrębnej ustawy o spółdzielniach socjalnych oraz możliwość korzystania ze środków polskich i unijnych.

53 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0302+0+DOC+XML+V0//PL>, z dnia 15 lutego 2012 r. [Data odczytu: kwiecień 2012].

54 Dz.U. UE C 2010, nr 210, s. 4.

Spółdzielnie są instrumentem z jednej strony poprawy sytuacji finansowej producentów rolnych, gdyż prowadzą działalność gospodarczą na rzecz swoich członków, z drugiej realizacji Wspólnej Polityki Rolnej. Z tego powodu niezmiernie ważne są regulacje prawne zarówno na poziomie unijnym, jak i krajowym zachęcające do zakładania i rozwijania spółdzielni w rolnictwie i na terenach wiejskich. Te działania mają szczególne znaczenie w nowych państwach członkowskich Unii Europejskiej, gdzie z uwagi na okres socjalizmu i wykorzystywanie ruchu spółdzielczego do realizacji zadań systemu komunistycznego wiele osób zniechęciło się do tej formy działania. Dlatego słuszny wydaje się postulat dalszego finansowego wsparcia przez Unię Europejską rozwoju grup producentów rolnych po 2013 roku. Jednocześnie beneficjentami powinny być zarówno te nowo powstające podmioty, jak i te, które działają już na rynku. Poza tym wysokość środków powinna być uzależniona od przychodu grupy, ale także liczby członków. Tylko w ten sposób siła małych producentów rolnych będzie większa.

Jeżeli chodzi o przepisy krajowe, to ustawodawca polski stara się ułatwić tworzenie i funkcjonowanie spółdzielni, wprowadzając stopniowo zmiany do różnych ustaw. Taka droga legislacyjna jest tylko czasowa i nie rozwiązuje problemów w sposób kompleksowy. Dlatego w pełni zasadny jest postulat stworzenia nowego modelu spółdzielczości w rolnictwie, zapewniającego omawianym podmiotom większą konkurencyjność na rynku, stabilizację w odniesieniu do posiadanych gruntów rolnych, trwały rozwój gospodarczy itp. Powinien on także uwzględniać zasady spółdzielczości. Bezsprzecznie zachodzi potrzeba uchwalenia nowej ustawy Prawo spółdzielcze oraz odrębnej ustawy o spółdzielniach rolniczych. Znakomita większość przepisów zawartych w obecnej ustawie z 16 września 1982 r. powstała jeszcze przed transformacją ustrojową i nie odpowiada obecnym warunkom społeczno-gospodarczym. Stanowią one czynnik hamujący rozwój spółdzielczości i tworzenie nowych podmiotów.

Na koniec warto dodać, że w wielu dokumentach Komisja Europejska podkreślała, „że spółdzielnie są ważnym elementem mieszanej gospodarki rynkowej. Ich interesy muszą być chronione i promowane na zasadzie niedyskryminacji. Dlatego unikać należy tworzenia niesprawiedliwych i zbędnych barier prawnych zarówno na poziomie Wspólnoty, jak i poszczególnych państw członkowskich⁵⁵”.

---

55 Dokument konsultacyjny Unii Europejskiej, Biała Księga o przedsiębiorstwach spółdzielczych, Bruksela 2001, s. 6 i n.

EU FUNDS AS AN INSTRUMENT OF THE DEVELOPMENT OF COOPERATIVES
IN AGRICULTURE AND RURAL AREAS

Key words: EU funds, co-operative in agriculture, agricultural production co-operatives, agricultural producers' groups, dairy co-operatives, Common Agricultural Policy.

The aim of this paper is to attempt to answer the question whether EU funds are an effective instrument for the development of cooperatives in agriculture and rural areas. Therefore, it is necessary to analyze the provisions relating to both the legal regulations of EU funds and the establishment and operation of cooperatives.

Firstly, the paper presents selected general issues concerning the cooperative movement in agriculture. Then, the discussion relates to agricultural producer groups, particularly the principles of using the EU funds and the characteristics of these entities. Subsequently, the research focuses on agricultural production cooperatives, dairy cooperatives and social cooperatives, especially in respect of the EU funds of which they could be beneficiaries.

In conclusion, the author states that the European funds are unquestionably an effective tool for the development of cooperatives in agriculture and rural areas. First of all, it refers to cooperative agricultural producer groups and social cooperatives which run also agricultural activities. At the same time the EU funds serve as an additional factor in mobilizing groups of agricultural producers to extend the basic purpose of their activities. It refers mainly to processing. The author puts forward the demand for further financial support for groups of agricultural producers after 2013 and the adoption of a new Cooperative Law, and a separate law on agricultural cooperatives.